

Hatman Petro Dorosenko sancak beyi statüsünde

Ukrayna, Osmanlı himayesinde

Lehistan Kralı, IV. Mehmed'in ihtarlarını dinlemeyerek ve Ukrayna'daki iç karışıklıklardan yararlanarak bu ülkeye saldırmış, bazı kaleleri ele geçirmisti. Sonunda sefer-i hümayun açılacak ve bozguna uğratılan Lehistan, ağır şartlar taşıyan Bucas Andlaşması'nı kabule mecbur kalacaktı.

Ferhat Gardaşkanoğlu

Tarih ve Medeniyet dergisinin Mart 1995 tarihli 13. sayısında, Osmanlı-Ukrayna münasebetlerinin ilk dönemini anlatmıştık. Bu defa, **Petro Dorosenko**'ya hatmanlık beratının gönderilmesinden sonraki gelişmeleri ve Osmanlı padişahının Lehistan seferini ele alacağız.

Ünlü Ukrayna hatmanı **Petro Dorosenko**, başa geçtikten bir müddet sonra, daha önce Doğu Ukrayna Kozakları'nı Moskova çarının himayesine sokan ve şimdi de bütün Ukrayna Kozakları'nı kendine bağlamaya çalışan **Bruhovetski**'yi öldürterek, Özi nehrinin iki tarafındaki Kozaklar'ı idaresi altına topladı. Lâkin daha sonra, Zaporog Kozakları Kırım hanının himayesi talebiyle **Dorosenko**'dan ayrılarak, Zaporog kâtibi **Petro Sokuvey**'i hatman kabul ettiler. Derken, **Dorosenko**'nun kaymakamı **Demyan Grecnov** da kendisinden ayrılarak hatmanlığını ilân etti ve Ruslar'dan himaye istedi. Bu gelişmeler, siyasî bütünlüğü tekrar parçalamış oluyordu.

Zor duruma düşen **Dorosenko**, sonunda **Patrianka** adlı elçisini ve **Belogrud** adlı hâkimini İstanbul'a göndererek, sancak beyi olmak üzere kabûlünü

istedi. **IV. Mehmed** de ona hatmanlık beratı, sancak ve topuz göndererek, Barabaş, Potkalı ve ve Sarıkamış Kozakları'nın bir sancak altında toplanması emrini verdi. Birleşmenin gerçekleşmesi için, lüzumu halinde Kırım hanı ile beraber Özi valisinin de **Dorosenko**'ya yardımcı olmaları emredilmişti (Haziran 1670). Ayrıca, Lehistan kralına gönderilen nâmede, Ukrayna'nın Osmanlı himayesine girdiği hatırlatılarak, hatmana ilişilmemesi isteniyordu ⁽¹⁾.

Bu akıllı ve kurnazca dış siyaseti sa-

yesinde, **Dorosenko**, parçalanmış hatmanlığı kendi idaresi altına almayı başardı. Daha sonra, ikinci defa olmak üzere elçisi **Bazilyo Loboiko**'yu İstanbul'a gönderdi. Sancak ve topuz gönderilmesinden dolayı efendisi namına şükranlarını sunan **Bazilyo**, Osmanlı himayesinin sürdürülmesini, Kırım hanı ile Özi paşasına da ona göre emir verilmesini istihdam ediyordu. Elçi, bu arada Rusya ile Lehistan ordularının Ukrayna'ya karşı harekete geçtiklerini bildirmişti.

İlişkiler gerginleşiyor

Aynı günlerde, kralın bir mektubu ile İstanbul'a gelen Lehistan tercümanı, "Kozak hatmanı **Dorosenko**, saye-i himayet-i padişahiye iltica etmiş ve Bâb-ı Hümayuna merbut bilinerek kendisine ilişilmemesi mukaddeme krala tebliğ olunmuştur" mealinde bir cevapla geri gönderildi. Ancak Lehistan kralının Ukrayna üzerine yürüdüğü öğrenildiğinden, **IV. Mehmed**, bu seneyi Anadolu'da geçirmek niyetinden feragatle, Edirne'den ayrılmamayı uygun gördü. Lehistan kralı, barışçı bir yol takibine ve **Dorosenko**'yu rahat bırakarak memleketine dönmeye davet ediliyordu. Aksi halde, iki devlet arasında barış bozulmuş olacak ve Padişah "cezalandıran Allah'a ve mucizeleri çok olan Peygamber'e güvenerek, gelecek baharda ordusuyla sefer edip düşmanı kovacak, memleketini tahrip edecekti" (Eylül 1671).

Öte yandan, Kırım Hanı **Adil Giray**, **Mihaylo Hanenko**'yu, bir kısım Potkalı Kozakları'na hatman tayin ederek, **Dorosenko** üzerine gönderilmiş. Osmanlı Devleti'nin dış siyasetine aykırı bu davranış üzerine, **Adil Giray** azledilerek yerine **Selim Giray** tayin edildi. İstanbul'a gelen ve huzura kabul edilen **Selim Giray**'a, hanlık alâmeti olarak samur kürkle kaplı hil'at, mürassa sorguç ve mürassa kılıç verildi. Bu değişiklikle birlikte, **Selim Giray**'ın kardeşi **Selâmet Giray** kalgay (birinci veliahd), amca oğlu **Safa Giray** da Nurreddin (ikinci veliahd) olmuşlardı (Ekim 1671).

Dorosenko ve **Hanenko**, birbirleriyle savaşırken, fırsattan yararlanmak isteyen Leh ordusu, Ukrayna'ya girerek bazı palankaları ele geçirdi. Lehistan'ın

Doğu Ukrayna Kozakları'nı Rus himayesine sokan, daha sonra bütün Kozaklar'ı kendisine bağlamaya çalışırken **Petro Dorosenko** tarafından öldürülen Hatman **Ivan Bruhovetski**.

IV. Mehmed'in, Petro Doroshenko'ya gönderdiği berat (Başbakanlık Osmanlı Arşivi).

bu cesareti, Osmanlı Devleti'nin, Sultan II. Osman (1618-1622) dönemindeki gibi zayıf olduğu kanaatinden kaynaklanıyordu. Ancak, İstanbul'dan çok sert bir tepki geldi. Eğer tecavüz durdurulmazsa, savaş açılacaktı.

Lehistan kralına cevap

Lehistan kralı Michel Wisniewski, cevabı mektubunda, Ukrayna topraklarının zapt olunan yerlerine Leh askeri konduğunu, hatmanın şımarıklığı yüzünden ülkesinin birkaç defa taarruza uğradığını beyan ederek şöyle diyordu:

"Ukrayna, bize miras ile intikal etmiş memleketimizdir. Doroshenko bendemizdir ve bu kadar senedir bizim olan bir memleketi başkasına vermeye, bir reaya şakisinin ne hakkı vardır? Hususen Doroshenko öyle bir mel'un sakidir ki, bundan önce Moskova'ya tâbi olup ve lâkin durumunu bildikleri için onlar tarafından redd olunup bizim dostluğumuzu ter-cih eylemiştir..."

Padişah, bu olumsuz mektubun ce-

vaplandırılması işini Sadriâzam Fazıl Ahmed Paşa'ya havale etti. Fazıl Ahmed Paşa, gönderdiği yazıda şöyle diyordu:

"Kozaklar evvelce müstakil iken, sulh yoluyla ve nice vaadlerle sizin idareniz altına girmişlerdir; fakat aranızdaki ahde mugayir kendilerine yaptığınız zulüm ve eziyete tahammül edemeyip mal, can ve memleketlerinin muhafazası için sizden yüz çevirip kılıca el vurmuşlar ve Kırım hanının himâyesine iltica etmişlerdi. 20 seneden ziyâde de sizinle harp edip hanla birlikte hareket etmişler ve nihayet devletimizin himâyesine girmişlerdir. Bundan dolayı Ukrayna'ya mülk-i mevrusumuz demek nice mümkün olur ve bu kadar senedir itaatinizden çıkıp sizinle mütemadi savasan bir kavme bizim reayamızdır demek nasıl te'vil edilebilir? Bundan başka, diğer bir devletin himâyesini kabul eden bir kavme taarruz etmek ve ona sahip çıkmak ne demektir?"

Nihayet, Sultan IV. Mehmed, 7 Haziran 1672'de Edirne'den sefere çıktı. Osmanlı ordusu Dobruca yolundan ilerledi. İsakçı'da kurulan köprüden geçildikten sonra, Bogdan'a girildi. Burada yakalanan esirlerden, Lehistan'ın Rusya ve Avusturya'dan yardım talebinde bulunduğu haber alınmıştı. Sadriâzam Yaş şehrinde orduda yoklama yaptırarak, padişah önünde bir de geçit resmi düzenledi.

Ordu Bogdan'da iken, zahire sıkıntısı başgösterdiğinden, sultan, gerekli hazırlıkları yapmayan Bogdan Voyvodası Duca'yı idam etmek istedi. Ancak, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın araya girmesiyle bu karardan vazgeçildi ve azledilen Duca'nın yerine Etienne Petroitschak getirildi. Bu arada Özi muhafızı Halil Paşa, Anadolu ve Kara-

Doroshenko'dan önce Kırım Hanı III. İslâm Giray'la işbirliği yapan ancak Polonyalılarla yaptığı savaşta yenilen Hatman Hmelnitski.

man beylerbeyleri, Ukrayna'nın Dinyestr nehri üzerine köprü kurmakla görevlendirildiler. Nehrin sol yakası Lehistan toprağı sayıldığı için, aynı zamanda bu köprü'nün muhafazası da kendilerine verildi.

Osmanlı ordusu nehir üzerine köprü kurup karşı taraftaki tabyaları tuttuğu sırada, buraya çok yakın olan İzvance kalesi, içerisindeki muhafızlar firar ettiğinden kolayca ele geçirildi. Ardından, Doroshenko'nun emrindeki Sarıkamış Kozakları ile birleşen Kırım Hanı Selim Giray, Bar kalesini de zaptetti. Bu arada, Hanenko'nun yanında bulunan ve Leh askerleri tarafından da takviye edilen Zaporog kozakları ağır bir yenilgiye uğratıldı.

Sultan, Doroshenko'ya rakip olmasına rağmen, Hanenko'nun yanındaki Kozaklar'ı Ukrayna'da olan evlerine gitmek isterlerse, kendilerine mani olunmamasını da emretmişti.

Kamenice Kuşatması

Ukrayna'nın Podolya eyaletinin

Soldan sağa: Bir Kozak askeri, Kozak topçusu ve topu, Kozak ihtiyat askeri.

Lehistan Kralı Ukrayna harekâtı sırasında.

merkez şehri olan Kamenetz-Podolsk kalesi o sırada Lehistan işgalindeydi. Türk ordusu, Dobruca-İsakçı-Yaş-Hotin üzerinden, bu şehre ulaştı. Yolda, Ukrayna Hatmanı **Dorosenko** ve Kırım Hanı **Selim Giray**, kuvvetleriyle beraber gelip orduya iltihak ettiler.

15 Ağustos'ta Dinyestr nehri üzerine kurulan köprüden geçen Osmanlı, Kırım, Ukrayna ve Boğdan kuvvetleri, 18 Ağustos'ta, hududa 4 saat mesafede bulunan Kamenice kalesine ulaştılar. Burada ordugâha gelen ve Sadrazam **Fazıl Ahmed Paşa**'nın otağında merasimle karşılanan **Selim Giray**, yanında bazı esirler de getirmişti. Bunlar konuşurularak, Lehistan kralının nerede olduğu ve Kamenice'ye yardım edip edemeyeceği öğrenildi. Türk casuslarından alınan bilgiler de esirlerin verdikleri haberlere uymakta idi. Daha sonra **Selim Giray** ve onun ardından Sankamış Kozakları'nın hatmanı **Doroşenko**, padişah tarafından tantanalı şekilde kabul edildiler.

Nihayet kuşatmaya başlandı. Kamenice önünde, Osmanlı ordusunda, 12 bin Ukraynalı, 8 bin Boğdan askeri de bulunuyordu. Deniz yoluyla, Boğdan üzerinden 2 bin kental barut getirilerek lâğım-cılara ve topçulara teslim edilmişti.

Dokuz komutanın idaresinde, 65 oda yeniçeri ve 18 kıt'a balyemez topuyla Kamenice'yi üç taraftan kuşatan Osmanlı ordusu, önce teslim olunması teklifinde bulundu. Lâkin muhafızlar, kalelerinin son derece müstahkem oluşuna güvenerek teklifi reddettiler. Bunun üzerine de balyemez topları, surları dövmeye başladı. Kamenice'den de Türk tabyalarına ve metrislerine sürekli top ve havan ateşi yapılmakta idi. Sadrazam **Fazıl Ahmed Paşa**, tabyaları ve metrisleri birer birer gezererek, gazileri teşvik ediyordu.

Osmanlı topraklarının şiddetli ateşi, kaledeki Leh askerlerini kısa zamanda perişan etmiş, panik başgöstermişti. Gelen iki Leh askeri, Sadrazamın huzuruna alındıklarında "Bizi buraya, kalenin sahibi Lehistan kralı ile komutanı gönderdi. Sabaha kadar savaşa ara verilsin. Bu gece müsavere edelim, yarın da kaleyi size teslim eyleriz" dediler. Sadrazam da, "Eğer kaleyi teslim edeceklerse, hemen vire bayrağını çeksinler ve bize acele rehine göndersinler" cevabını verdi. Hattâ, buna karşılık kendilerinin de rehine gönderebileceklerini söyledi.

Ve beyaz bayrak çekiliyor

Ne var ki, Türk askerlerinin tabyalarından ayrılıp ortalıkta dolaştığını gören düşman, taahhüdünü bozarak şiddetli bir top ateşine başladı. Bu ateşten dolayı hayli zayıyat verilmişti. Fakat, Osmanlı ordusunun mukabelesi çok dehşetli oldu. Özellikle Sivas ve Karaman askerlerinin ustaca top atışları sonucu, düşman yeniden surların gerisine çekilmek zorunda kaldı. Daha sonra, hemen lâğım işine girildi. Bu arada içerdeki Leh ve Alman askerleri-

Leh tarihlerinde, at üzerinde bir Yeniçeri Ağası.

Ünlü Leh komutanı Jan Sobieski, Kamenice'yi geri alma teşebbüsüne cesaret edememişti.

nin toplandığı büyük kule üzerine yapılan yoğun top ateşi gece yarısına kadar sürdürüldü.

Düşman, Türk askerinin yaklaştığını görünce, el humbarası, daha sonra kozak humbarası fırlatmaya başlamıştı. Surlara tırmanan bir yeniçeri, düşmanın humbara malzemesinin yerini belirleyerek, gelip **Kara Mustafa Paşa**'ya haber verdi. Bunun üzerine Paşa kolundan atılan bir gülle, düşmanın humbara deposuna isabet etti ve büyük bir patlama oldu. Patlamalar üç saat kadar aralıklar-

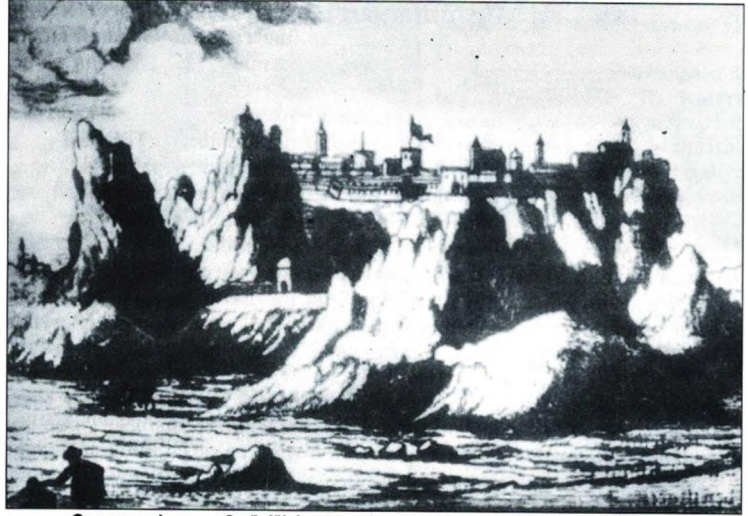
la sürdü. Bu arada, Türk topçuları da, kalenin içini daha şiddetli şekilde dövüyorlardı. Derken, Leh kralının bir elçi gönderdiği öğrenildi.

İlk çarpışmalarda Alman ve Avusturya askerleri kırıldığından, onların yerini Rus, Kozak ve Leh askerleri almıştı. Kale içini daha iyi gözleyen **Kara Mustafa Paşa**, bir ara düşmanın hareketlendiğini görünce, o bölgeyi şiddetli top ateşi altına aldırdı. 26 Ağustos günü, muharebe iyice kızışmış, düşman takatının son noktasına gelmişti. Türk askerleri, Sankamış Kozakları ile beraber üç koldan sürekli hücum ediyordu. Sol kolun metrisleri, diğerlerine göre daha yüksekçe olduğundan, buradan kale içine havale atışlar yapıldı. Ve 8 gün süren kuşatmadan sonra, 9. gün, yani 27 Ağustos'ta beyaz bayrak çekildi. İki gün sonra da kale komutanı anahtarları getirip teslim etti.

Kaleyi kurtarmak için, ne Lehistan Kralı **Mihail Wiśniewski**, ne de ünlü komutan **Jan Sobieski** bir harekete teşebbüs ettiler. Tesliminden sonra, padişah, kalenin tamerini emretti, komutanlığına da Özi Beylerbeyi **Halil Paşa**'yı tayin etti.

Bucaş Andlaşması

Ukrayna'nın eski şehirlerinden olan Kamençe'nin elden çıkışı, Lehliler'i

Osmanlı ordusunun 8 günlük kuşatmadan sonra teslim aldığı Kamençe kalesi.

dehşet içinde bırakmıştı. Bu panikten yararlanılarak, Halep valisi **Kaplan Paşa**, Kırım Hanı **Selim Giray** ve Hatman **Dorosenko**, Türkler'in İlba, İlbo, İlbaş dedikleri Lwow-Lemberg üzerine sevk edildiler. Ayrıca daha birçok kale ve palanka teslim alındı.

Öte yandan, Ukrayna Kozakları ve Kırım Tatarları, Lehistan içlerine şiddetli akınlarda bulunuyordu. Bu durumda, Lehistan Kralı **Wiśniewski**, **Selim Giray**'a başvurarak, barış talebini Sadrazam **Fazıl Ahmed Paşa**'ya iletti. Nihayet Bucaş mevkiindeki görüşmelere başlandı. 18 Ekim 1672 tarihinde barış andlaşması imzalandı. Buna göre:

1. Lehistan Kralı, her yıl kasım ayında, Osmanlı hazinesine 22 bin altın pişkeş verecektir.
2. Podolya, eski hududu ile ve kalelerindeki cephane ve mühimmatıyla Osmanlılar'a teslim edilecek, Lehistan kuvvetleri buradaki kaleleri terk edeceklerdir.
3. Ukrayna, eski hududu ile Kozak Hatmanı **Dorosenko**'ya verilecek, Lehistan askerleri Ukrayna'yı tamamen terk edeceklerdir.
4. Lehistan Krallığı'nın İs-

Tavus kuşu kuyruğunu andıran süslü başlıklarıyla Lehistan süvarileri.

İlâm Giray zamanından beri Kırım hanlarına vermeyi taahhüd ettiği vergi, yine her yıl Kırım hazinesine teslim edilecek, buna karşılık han, hiçbir suretle Lehistan topraklarına saldırıda bulunmayacaktır.

5. Osmanlı Devleti Avrupa kıt'asında herhangi bir devletle savaşa tutuşursa, Lehistan hiçbir şekilde bu devlete yardımda bulunmayacaktır.

6. Lemberg şehri kuşatmasının kaldırılmasından dolayı, Lehistan hükümeti bir defaya mahsus olmak üzere 80.000 kuruş verecektir.

7. Ukrayna'nın Podolya eyaletinde zaptedilen ve edilmeyen 48 palanka Osmanlılar'a teslim edilecektir.

Böylece Ukrayna, eski hududlarına göre Zaporog Kozakları'na iade olundu. Daha önce Ukrayna-Kozak Devleti'ni kurmuş olan (1648-1657) Hatman **Bogdan Hmelniński**, devletin sınırlarının Peremışl'den Putivli'ye kadar uzanması gerektiği düşüncesindeydi. Dorosenko buna nail olamadı ama, bir süre için Ukrayna topraklarının güvenliğini sağlamış oluyordu. ■

Kaynaklar:

1. Fahri Çetin Derin, **Abdurrahman Abdi Paşa Vekâinamesi**, İstanbul 1993.
2. Vahid Çabuk, **Köprütuler**, Ankara 1988.
3. Raşid Tarihi, I, İstanbul 1865.
4. İsmail Hani Danışmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, III, İstanbul 1961.
5. Nâbil, **Kamençe Fetihnâmesi**, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi kısmı.
6. **İslâm Ansiklopedisi**, VI, İstanbul 1942.

